

talitatem. Est quod induit, & est similiter indumentum.

Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ut evacuatis causis mortis, per divinam victoriam: sibi absorpta non appareat.

Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors stimulus tuus? Propheta ex persona iustorum loquitur instantium morti.

Stimulus autem mortis, peccatum est. Sagitta mortis peccatum, per quod animæ jugulantur.

Virtus vero peccati lex. Dum fortius & majus sit per scientiam peccatum.

Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Victoriam illius peccati in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus cruce & exemplo destruxit.

Itaque fratres mei dilecti. Reddita resurrectionis ratione, de qua hæsitabant: hortatur eos in Dei opere permanere, jam certos de retributione futura.

Stabiles estote & immobiles, abundantes in omni opere Domini, semper scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Nemo vos de gradu spei futuræ ultra permoveat.

## Caput XVI.

De collectis autem que sunt in sanctos: sicut ordinavi in Ecclesiis Galatiæ: ita & vos facite. De sumptibus dicit, qui per singulas Ecclesias collecti, Jerusalem sanctis pauperibus mittebantur.

Per unam sabbati. Una sabbati dominica dies est: sicut in Evangelio dicitur, Dominum una sabbati surrexisse.

Unusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod ei bene placuerit, ut non cum venero tunc collecte fiant. Ut paulatim reservantes, non una hora gravari se putent: ut hilares datores diligantur à Deo.

Cum autem presens fuero, quos probaveritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit, ut ego eam: mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedonia pertransiero. Nam Macedonia pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo: vel etiam hyemabo: ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos: si Dominus permiserit. Quia ita se agunt Macedones, ut non sit necesse mihi apud eos diutius demorari: apud vos autem necesse est ut maneam vel hyemem. Multa enim sunt que corrigantur in vobis: sicut medicus ibi moram habet, ubi plures agrotant.

Permanebo autem Ephesi usque ad pentecosten. Optium enim mihi apertum est magnum & evidens, & adversarii multi. Ideo ibi permanebo, quia cum mihi evidens datus sit aditus prædicandi: sunt plurimi, qui resistant.

Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Sine tribulationis formidine, vel etiam vestri contemptu.

Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me. Expeto enim illum cum fratribus. Nihil admittentes, quod ad animæ ejus faciat læsionem.

De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus: & utique non fuit voluntas ejus, ut nunc veniret. Veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, stete in fide. Vigilate mentis oculis ad diaboli astutias præcavendas. State, quia instantibus difficile somnus obrepat.

Viriliter agite. Muliebris enim omnis inconstantia & varietas judicatur.

Et confortamini: omnia enim vestra in charitate fiant. Ut sit in vestra virtute profectus, omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate.

Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ & Fortunatæ, & Achaici: quoniam sunt primitia Achaia, & in ministerium sanctorum ordinarunt seipos, ut & vos subditi sitis ejusmodi, & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autem in presentia Stephanæ & Fortunatæ & Achaici, quoniam id quod vobis decrat, in illis suppleverunt. Quia præsentibus sunt apud vos, & in ipsis magnum potestis habere profectum. Sive quia mihi venerunt pro vobis ministrare officium charitatis.

Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Meum spiritum charitate, pro vobis: vestrum pro mea lætitia, refecerunt.

Cognoscite ergo que ejusmodi sunt. Unde & alibi ait: Cognoscite eos qui ita ambulant ut habeatis formam nostram. Hos cognoscite, honorate cognoscentes eorum studium vel laborem.

Salutant vos Ecclesia, Asia. Salutant vos in Domino, multum Aquila & Prisca: cum domestica sua Ecclesia, apud quos & hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. Domesticam congregationem fraternitatis, Ecclesiam nominavit.

Salutatio mea, manu Pauli. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Sicut illis qui eum amant, redemptio venturus est Christus: Ita & qui eum non amant, anathema sit: id est, ut illos abominetur & perdat.

Maranatha. Magis Syrum est, quam Hebræum: tamen ex confinio utrarumque linguarum aliquid Hebræum sonet. Et interpretatur, Dominus noister venit.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Proprie manus confueta subscriptio.

Charitas mea cum omnibus vobis. Ut quomodo vos ego diligo, ita & in Christo invicem diligatis.

In Christo Jesu. Non secundum sæculi charitatem.

Amen. Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat: quomodo, inquit, dicit amen super tuam benedictionem?

Explicit Commentarius in I. Epistolam ad Corinthios.

## COMMENTARI

## IN SECUNDAM EPISTOLAM

## AD CORINTHIOS.

## Caput I.

PAULUS Apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei. Queritur cur in omnibus Epistolis contra usum Epistolarum, primum suum nomen ponat, quam eorum ad quos literæ destinantur. Sed hoc ex autoritate Apostolici ordinis quia minoribus scriptis: ut etiam sæculi iudices solent ad eos quos regunt, scripta dirigere. Per voluntatem Dei: id est, non hominum voluntate. Simul vult ostendere non sine voluntate patris se missum à Christo.

Et Timotheus frater Ecclesie Dei, qua est Corinthi. Non dixit, Paulus & Timotheus, quia non ambo Apostoli. Ad Philippenses vero, ubi non erat tanta autoritas necessaria, servi ambo ponuntur.

Cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia. Hic sancti possunt accipi sacerdotes, qui in prima ponuntur invocantes Dominum, & ad Philippenses cum Episcopis & diaconibus. Ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes, eos prætermittos esse putarent. Cum sint in Ecclesia comprehensivi Achaia, cujus est metropolis Corinthus.

Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. Hæc est solita salutatio. Hic gratias agit Deo, gaudens se ideo consolari, ut ipse alios consoletur.

Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum. Quia ex ipso est omnis misericordia.

Et Deus totius consolationis: qui consolatur nos. Id est, perfectæ consolationis, quia non est minus tribulatione solatium.

In omni tribulatione nostra. Id est, non in aliquibus, sed in omnibus.

De possimus & ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur & ipsi à Deo. Id est, propterea liberamur, ut & nos alios consolari & de tristitia liberare possimus. Aut ita formam dat nobis alios consolandi, ut per exhortationem, qua ipsi à Deo consolamur: agnoscamus quod Deus timentium se neminem derelinquat: &

multo magis in futuro remuneret, quos etiam in presenti non deserit.

Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis. Id est, pro nomine Christi.

Ita & per Christum abundat consolatio nostra. Ut Petrus est de carcere liberatus, & Paulus visione Domini & voce confirmatus in templo.

Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute: sive consolamur, pro vestra consolatione: sive exhortamur, pro vestra exhortatione & salute. Quia vos ad salutem hortamur: vel ut vobis exemplum tolerantiae præbeamus.

Que operatur tolerantiam earundem passionum quas & nos patimur: ut spes nostra firma sit pro vobis. Id est, ideo liberamur ut ipsa re confirmemini non pertimescere passiones, vel ut vos hortemur patienter ferre illa que ad presentem consolationem pertinent & futuram.

Scientes quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Id est, hæc est spes nostra firma pro vobis.

Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra que facta est in Asia. Narrat suas passiones, ut illi se ad illarum comparationem parva pati cognoscant, maxime cum illi talia patiantur, qui vice Christi fuerant destinati. Sicut si quis discipulus doleat super injuria sua: cum audierit magistrum majora perpassum, consolatione accepta dolere desinit.

Quoniam supra modum gravati sumus, supra virtutem. Supra virtutem gravati pondere passionum.

Ita ut tederet nos etiam vivere. Ita ut mori omni desiderio cuperemus.

Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus: ut non simus fidentes in nobis. Hoc est, in nostra prudentia vel cautela.

Sed in Deo, qui suscitavit mortuos. Ipsa mors docuit nos omne humanum auxilium defecisse: & ab illo solo sperandum esse remedium, cui etiam possibile est mortuos suscitare.

Qui de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem speramus: quoniam & adhuc eripiet. Scit se adhuc multa passurum, qui sperat se adhuc liberandum.

Adjuvantibus & vobis. Nisi laborans non dicitur ab alio juvari.

In oratione pro nobis. Multum valet oratio totius Ecclesie: quæ Petrum de carcere liberavit.

Ut ex multarum personarum facierum ejus que in nobis est donationis: per multos gratia agantur pro nobis. Id est, ut ex multorum conventu pro eo quod vobis donamur, Domino gratie referantur: vel quia multis donati sumus, plures convertentes, per nos gratiam agunt.

Nam gloria nostra hæc est. Ideo in ipsis passionibus gloriamur, quoniam conscientia nos minime reprehendit, eo quod gloriæ vel lucri causa docere videamur.

Testimonium conscientie nostra. Id est, beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei. Quomodo Deus simplex est, & sincerus.

Et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo. Hoc non subdole vel astute docentes: ut sapientia carnalis quæ mercede distrahitur, sed gratis: sicut à Deo accepimus, vel Dei solius causa docemus.

Abundantius autem ad vos. A quibus nec victum, qui nobis jure debetur, accepimus.

Non enim alia scribimus vobis. Non confundor, quia vos nostis certum esse quod dico.

Quam qua legistis & cognovistis. Id est, que legistis in Epistola, cognovistis in conscientia.

Spero autem quod usque in finem cognoscetis. Id est, certus sum meum propositum non mutari.

Sicut & cognovistis nos ex parte. Quia nondum finis est: cum autem venerit, ex integro cognoscetis.

Quia gloria vestra sumus: sicut & vos nostra. Sic gloriantur discipuli de bono doctore, quomodo & magister in bonis discipulis gloriantur.

In die Domini nostri Jesu Christi. Quando & veri magistri & boni discipuli probabuntur.

Et hac confidentia volui prius venire ad vos. Id est, quod nihil aliud vestrum quaesivi, quam salutem.

Ut secundam gratiam haberetis: & per vos transirem in Thon. V.

Macedoniam: & iterum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Judeam. Quia primam in primo habuistis adventu: vel ut gratiam secundam præsentia meæ post literas haberetis.

Cum ergo hoc voluissim: nunquid levitate usus sum? Quia promissum non impleverat, ne levitatis accusaretur se excusat.

Aut qua cogito, secundum carnem cogito. Id est, secundum carnalem voluntatem: carnale enim est aliquid nulla majore causa existente non facere quæ promissum.

Ut sit apud me est, & non est? Ideo non cogito secundum carnem, ut non mendax vel duplex inveniar.

Fidelis autem Deus. Ita & nos per quos ipse loquitur: dum eum imitamur, non sumus infideles.

Quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo est, & non: sed est in illo, est. Nulla in eo ambiguitas, nec nos vobis sumus aliquando mentiti.

Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos predicatus est: per me & Sylvanum, & Timotheum, non fuit in illo, est & non: sed est in illo fuit. Quare cum promississet ire se ad Centurionis puerum, non perrexit? Sed affuit spirituali gratia, qui non affuit præsentia corporali. Sed est in illo fuit: id est, immutabilis veritas, ut ad Moysem dicit: Qui est, misit me. Ille enim verè est, qui semper idem est.

Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est. Ideo & per ipsum dicimus, amen Deo, ad gloriam nostram. Omnis veritas promissionis in Christo est, quæ per nos ad Dei gloriam prædicatur.

Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo. Gratia & doctrina. Et quia dixerat per nos, modo ostendit Deum totum facere, qui in eis ista omnia operatus est.

Et qui unxit nos Deus. Spiritu sancto, vel chrismate.

Et qui signavit nos. Illud signatur, quod aliquid intrinsecus continet pretiosum.

Dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Id est: pro ara, spiritus gratiam: omnis autem ara pro magnitudine pretii dari solet. Quantum ergo pretium est, cujus tanta est ara?

Ego autem restem Deum invoco. Reddit causam non impleti promissi: hoc non suæ levitati, sed illorum infirmitati asserit deputandum.

In animam meam. Cujus secreta solus agnoscit.

Quod parcens vobis non veni ultra Corinthum. Ne in vobis acrius vindicarem.

Non quia dominamur fidei vestra, sed adjutores sumus gaudii vestri. Non quod ideo credideritis, ut vobis dominemur, sicut in lege sacerdotibus: & ideo vos terremus: sed omnia ad vestram facimus emendationem: ut hic in conscientia: & in perpetuo gaudeatis: ne ipsa libertate usi fueritis in pejus.

Nam fide statis. Fide, non lege, id est, credendo Christo stare cœpistis.

## Caput II.

STATUI autem hoc ipsum apud me: ne iterum in tristitia venirem ad vos. Cogitavi vel disposui, ne in tristitia secundo venirem. Qui cum primum credidistis, apud vos in gaudio fui.

Si enim ego contristo vos: & quis est qui me lætificet. Propterea id facio ut possim gaudere de vobis.

Nisi qui contristatur ex me? Qui enim contristatur, intelligit se peccasse: sicut æger qui dolorem sentit, potest percipere sanitatem, & ad medici lætitudinem pertinere.

Et hoc ipsum scripsi vobis. Modò enim ideo scribo, vel antè scripsi, ut literis emendati, præsentem me gaude re faciatis.

Ut non cum venero tristitiam super tristitiam habeam. Tristitiam habeo, quia peccastis: quæ magis augebitur, si vos non perfecte videro emendasse.

De quibus oportuerat me gaudere. De quibus semper gaudere debueram, vel de emendatione gratulari.

Confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis. Id est, confido vos intelligere, quia tunc sit verum gaudium vestrum si ego gaudeam. Sive confido quod me taliter diligatis, ut meum gaudium vestrum esse dicatis.